
Idast läände: ladina terminid kui õiguskultuuri muutuse peegeldajad¹

Merike Ristikivi

Sissejuhatus

Artikkel käsitleb murdepunkti eesti õiguskeeles üleminekul nõukogude õigusruumist euroopalikku õiguskeskonda. Uurimus keskendub ladina terminite kasutusele eestikeelsetes õigustekstides ning analüüsib juriidilise ajakirjanduse alusel, milline on olnud üleminekuajaperioodi radikaalsete reformide mõju õigusterminoloogiale. Käsitletaval ajavahemikul (1985–1994) on toimunud põhimõttelised muutused õiguskorras, mis on mõjutanud ka õiguskultuuri. Õiguskultuur omakorda leiab väljenduse õiguskeeles, mille osaks on ka ladina terminid.

Ladina õigusterminite uurimine nõukogude aja ja üleminekuajaperioodi eestikeelsetes juriidilistes ajakirjades on jätk käesoleva artikli autori senisele uurimistöole. Varem olen keskendunud eelkõige juristide terminikasutusega seonduvatele praktilistele probleemidele.² Uuringud on näidanud, et pärast taasiseseisvumist on ladina

¹ Uurimus on valminud ETF grandid 7923 raames.

² Merike Ristikivi. Ladina keel tänapäeva juriidilises kirjanduses. – Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 2004–2005. Tartu 2006, lk 204–218; Merike Ristikivi. Ladina keelest pärit terminite polüsemia ja sünonüümia eesti õiguskeeles. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat 3. Tallinn 2007, lk 253–267; Merike Ristikivi. Lexica iuridica in Juridica: Latin Terms as a Reflection of Europeanisation of Estonian Legal Culture. – Juridica International, 2007, nr 12, lk 173–179; Merike Ristikivi. Ladina õigusterminite vormilisest ja sisulisest korrektsusest. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu Aastaraamat 4. Tallinn 2008, lk 157–170; Merike Ristikivi. Latin terms in the Estonian legal language: form, meaning and influences. *Dissertationes Iuridicae Universitatis Tartuensis*, 26. Tartu 2009.

terminite kasutus õigustekstides järjekindlalt suurenenud, peegeldades sel viisil tagasipöördumist euroopaliku õigusteaduse juurde. Eesti õigusteaduse ja õiguskeele ajaloos võib eristada kaht perioodi, mil on püütud teadlikult läänelik olla. Need on Eesti Vabariigi aeg 1918.–1940. aastatel ja taasiseseisvumisperiood alates 1991. aastast. Nende vahele jääb nõukogude aeg, mida iseloomustab pöördumine läänest itta.

Nõukogude aeg tõi kaasa nõukogude õigussüsteemi ja vene keele mõjud. Eesti keel jagas kasutusalasid vene keelega (näiteks hariduses, avalikus teabes, halduses) ning juurutas venepäraseid malle:³ vene keele põhjal korrastati terminoloogiat, vene keelest tõlgiti juriidilisi tekste ja dokumente. Venekeelsetest eeskujudest lähtuti ka seaduste koostamisel. Vene keele domineeriva mõju tõttu tuli sel ajal eesti õiguskeelde juurde rohkelt võõrsõnu.⁴ Spetsiaalset, ladina õigustermineid koondavat sõnaraamatut eesti keeles tollal ei avaldatud. Üsni kuid erialaseid ladinakeelseid väljendeid ja nende tähenduse selgitusi leidis vaid õigusteaduse õpikutes või teatmeteostes. Ladina-eesti õigussõnastik, mis sisaldab üle 3400 märksõna ning pakub võimalust leida ühtede kaante vahelt kõik olulisemad ladina sõnad ja väljendid, mida juristidel oma erialases töös võib vaja minna, ilmus Tartu ja Berliini ülikoolide koostöö tulemusena alles 2005. aastal.⁵

Ka juuratudengitele ladina keele õpetamine oli nõukogude perioodil pigem pinnapealne ja üldisele sõnavarale orienteeritud. Põhiteadmised ladina keelest omandati peamiselt ülikoolis, sest keskkoolide õppeprogrammidest võeti see aine välja. Samas oli ülikoolis õigusteaduskonnas kahe semestri jooksul õpetatu pigem ülevaade ladina keele grammatikast kui süsteemne ning allikmaterjalidel põhinev käsitus erialasest sõnavarast.

Ajastu tausta arvesse võttes tuleks seetõttu küsida, millised olid eesti juristide terminoloogiline baas ja oskussõnade kasutuspõhimõtted

³ Helle Metslang. Eesti kirjakeel kasutusvaldkondade lõikes: probleeme ja lahendusteid. – Toimiv keel II. Tõid rakenduslingvistika alalt. Tallinn 2004, lk 199.

⁴ Aime Vettik, Rein Kull. Tagasivaade eesti õigussõnavara kujunemisloole (1920–1940). Tallinn 2002, lk 5.

⁵ Klaus Adomeit, Merike Ristikivi, Hesi Siimets-Gross. Ladina-eesti õigussõnastik. Tallinn 2005.

meie õiguskeeles enne murrangulisi õigusreforme. Kui palju ladina termineid erialases suhtluses ja kirjatöodes kasutati ja millised need olid? Kas ja kuidas kajastusid muudatused õiguskorras sõnavara tasandil? Millal toimus pööre terminoloogias?

Uurimismaterjaliks on kaks eestikeelset juriidilist ajakirja: Nõukogude Õigus (ilmus aastatel 1967–1989) ja Eesti Jurist (ilmus aastatel 1990–1994). Kuna tähelepanu keskmesse jääb üleminekuage, ei ole Nõukogude Õiguse puhul vaatluse alla võetud kõiki aastakäike, vaid ainult viis viimast, aastad 1985–1989. Seega hõlmab uurimismaterjal mõlema ajakirja puhul võrdsest viie aasta pikkuse perioodi ning mõlemalt poolt on tegemist üleminekuajaga: Gorbatšovi võimuletulekuga algasid reformid ja uue ülesehitus, mille tagajärjeks oli küll Nõukogude Liidu lagunemine, 1991–1994 toimus Eesti Vabariigi ülesehitamine.

Õigusmeediumite seas kuulub eriline roll juriidilisele perioodikale. Võrreldes teiste tekstiliikidega nagu õpikud, teaduslikud monograafiad või dissertatsioonid on ajakirjade valimine terminianalüüsi tegemiseks õigustatud nende sisulise aktuaalsuse seisukohast. Perioodika on kõige dünaamilisem õiguse meedium, mis peegeldab konkreetse õiguskultuuri igapäevaelu. Siin saavad kokku õigusteadus, administratiiv- ja kohtupraktika ning õigus- ja üldpoliitika.⁶ Õigusajakirjad reageerivad muutustele kõige kiiremini, nendes analüüsitakse ja kommenteeritakse uusi seadusi ning muid aktuaalseid õigusprobleeme. Kajastades oma aja õigusteavet, muutub õigusajakiri seeläbi ka selle ajajärgu õiguskultuuriliseks mäluks. Samal viisil peegeldub kultuuriline ja ühiskondlik mälu terminoloogias. Ühiskondlik-poliiitiliste arengute mõju keelekasutuspõhimõtetele on põhjalikult käsitlenud sotsiolingvistid Michael A. K. Halliday ja Norman Fairclough.⁷

⁶ Michael Stolleis. Juristische Zeitschriften – die neuen Medien des 18.–20. Jahrhunderts. – Juristische Zeitschriften. Die neuen Medien des 18.–20. Jahrhunderts. Ius Commune Sonderhefte, Studien zur Europäischen Rechtsgeschichte, 128. Frankfurt a. M. 1999, lk XIV.

⁷ Michael A. K. Halliday. Text as Semantic Choice in Social Contexts. – Grammars and Descriptions. Studies in Text Theory and Text Analysis. Eds. T. A. van Dijk, J. S. Petofi. New York 1997, lk 176–225; Michael A. K. Halliday. Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning. Baltimore

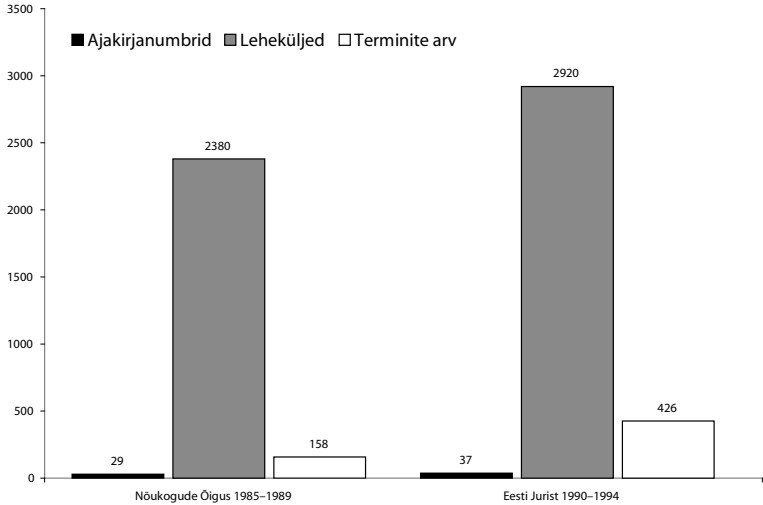
Lähtudes nende autorite teoreetilisest põhiseisukohast, et keel nii peegeldab kui ka loob tegelikkust, võimaldab õigusperioodika analüüsimine teha järeldusi nende teemade ja valdkondade kohta, mida juristid on enim käsitletud või kõrvale jätnud ning kus ja kuidas nad on seejuures kasutanud ladina termineid.

Eestikeelse õiguskirjanduse kontekstis on õigusajakirjad ühtlasi ainus akadeemilise diskursuse žanr, mis võimaldab saada terviklikku ülevaadet peamistest õigusvaldkondadest uuritaval perioodil. Nõukogude ajal tõlgiti ülikoolide õpikuid sageli vene keelest eesti keelde, kuid ilmusid ka mõned eesti keeles kirjutatud õigusteaduse õpikud. Siiski ei olnud sel ajal eestikeelset materjali kõigi õigusvaldkondade kohta. Kuna uurimiseks valitud õigusajakirjad on olnud oma ajastu ühed olulisemad õigusteadusliku teabe kajastajad, on mõlemas ajakirjas avaldatud artikleid kõigi peamiste õigusvaldkondade kohta, mis laseb neid ka sel põhjusel sisuliselt võrrelda.

Uurimismaterjal

Ajakirju Nõukogude Õigus ja Eesti Jurist kirjastas justiitsministeerium (kuni aastani 1991 ametliku nimetusega ENSV justiitsministeerium, alates 1991 Eesti Vabariigi justiitsministeerium). 1990. aastast jätkas Nõukogude Õigus ilmumist Eesti Juristi nime all. Eesti Juristis jätkusid mitmed Nõukogude Õiguse rubriigid, samuti jäi vähemalt esialgu sarnaseks ajakirja kujundus. 1993. aastast hakkas Eesti Juristi välja andma Eesti Juristide Liit. Lisaks ajakirja endise toimetuse välja vahetamisele kaasajastati ka väljaande kujundus ja hakati kasutama fotosid ning muud illustreerivat materjali. 1994. aastal liitus Eesti Jurist Tartu Ülikooli õigusteaduskonna ajakirjaga Juridica, mis oli ilmumist alustanud aasta varem, 1993. aastal.

1978; Michael A. K. Halliday. *The Semiotics of Culture and Language*. London 1984; Michael A. K. Halliday. *Language and Society*. London, New York 2007; Norman Fairclough. *Discourse and Social Change*. Cambridge 1992; Norman Fairclough. *Critical Discourse Analysis*. London 1995; Norman Fairclough. *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. London 2003.

Joonis 1. Ajakirjade Nõukogude Õigus ja Eesti Jurist arvandmed.

Arvandmete võrdlus (joonis 1) näitab, et Nõukogude Õiguse puhul hõlmab uurimismaterjal 2380 lehekülge ning viie aasta jooksul ilmus 29 numbrit. Ajakirja Eesti Jurist maht on 2920 lehekülge ning avaldati 37 numbrit. Kuni 1993. aastani ilmus mõlemas ajakirjas keskmiselt 6 numbrit aasta kohta 480 leheküljel. Kui 1993. aastal vahetus Eesti Juristi väljaandja ja toimetus, kasvas ajakirja maht poole võrra – 12 numbrini aasta kohta, ulatudes 750 leheküljeni.

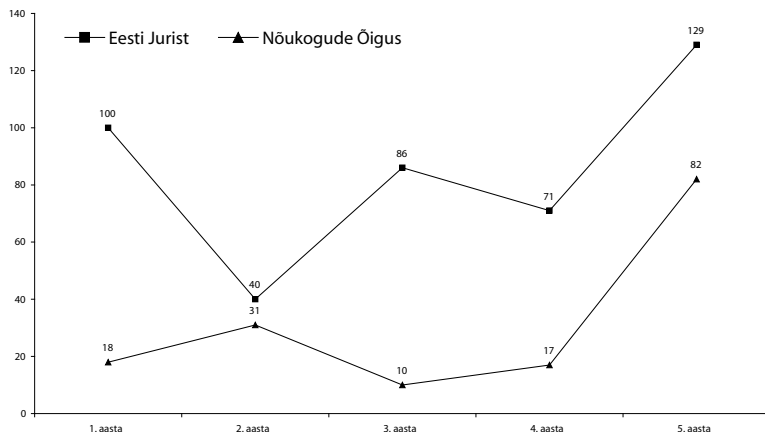
Kuni 1993. aastani oli mõlema ajakirja ülesehitus küllaltki sarnane: nii Nõukogude Õiguses kui Eesti Juristis ilmus artiklite kõrval ka väljavõtteid uutest seadustest ning kõrgemate kohtute otsustest, kroonikaülevaateid ja uute raamatute tutvustusi. Nõukogude Õiguses hõlmas selline materjal üle poole numbrini mahust, mistõttu avaldatud 8–10 artiklit olid suhteliselt lühikesed, 2,5–4 lehekülge, ning sisaldasid väga harva tõsisemat analüüsi. Eesti Juristis oli artiklite osa umbes pool ajakirja mahust, samas olid artiklid pikemad ning neid oli arvuliselt vähem, ca 7–8 ühe ajakirjanumbrini kohta, ning need ulatusid 4–5 leheküljeni. 1993. aastal muutus kogu Eesti Juristi

kontseptsioon: varasema õigusteadusliku suunitluse asemel hakati vahendama eelkõige praktilist õigusinfot. Suure osa ajakirjast võtsid enda alla seaduste tekstid ja kommentaarid, artiklid moodustasid ainult kolmandiku ajakirja mahust. Jätakuvalt avaldati kokkuvõtteid kohtupraktikast, uue materjalina ilmusid ülevaated ministeeriumide ja kohalike omavalitsuste aktidest ning Riigikogu kroonikast. Igas numbris tutvustati ulatuslikult ka uuemat õiguskirjandust ja esitati ülevaade õigusteemadel ilmunud artiklitest Eesti ajalehtedes.

Vormiliselt ei tundu kahel ajakirjal väga suurt erinevust olevat, sest mõlemad hõlmasid ühesuguseid teemasid ja rubriike. Märkimisväärselt erinev oli aga artiklite ideoloogiline külg. Uurimiseks valitud aastad iseloomustavad ilmekalt retoorika muutumist: 1985. aasta Nõukogude Õiguses tähistati Nõukogude Eesti 45. sünnipäeva. 1990. aasta Eesti Jurist käsitles aga 50 aasta möödumist Eesti Vabariigi okupeerimisest Nõukogude Liidu poolt. Ajaloorubriigis käsitles Nõukogude Õigus nõukogude justiitsüsteemi loomist Eestis; seevastu Eesti Jurist kirjeldas Eesti Vabariigi kohtukorralduse hävitamist 1940. aastal. Ideoloogilistel põhjustel analüüsiti Nõukogude Õiguses läbi ajalooprisma ka joomarlusevastast võitlust. See oli aktuaalne teema 1985. aastal Gorbatsõvi kehtestatud range alkoholipoliitika tõttu. Eesti Jurist võttis vaatluse alla Tartu Ülikooli õigusteaduskonna ajaloo, samuti avaldati artikleid sõjaeelse perioodi tuntud Eesti juristidest.

Kuna nõukogude perioodil oli pääsemine raudse eesriide taha raskendatud, pälvisid välisriikide külastused seda suuremat tähelepanu. Nõukogude Õigus tõi seetõttu ära intervjuud Eesti juristidega, kes olid töövisiitide käigus saanud võimaluse reisida välismaale. Samuti vahendati toimetuse kohtumisi Nõukogude Eestit külastanud väliskülalistega (põhiliselt NSV Liidu sõprusmaadest, näiteks Ghanast).

Ladina termineid on Nõukogude Õiguses ja Eesti Juristis kasutatud ainult artiklites ja ajaloolistes ülevaadetes, seega umbes pooles ulatuses ajakirja mahust. Teine pool ajakirjast, mis tutvustab praktilist infot ja uusi seadusi, ladina termineid ei sisalda. See aitab ka selgitada nende nappi arvu mõlemas ajakirjas.

Joonis 2. Terminikasutuse dünaamika.

Nõukogude Õiguse artiklites oli ladina keelt viie uuritava aasta jooksul kasutatud kokku 158 korda, seega keskmiselt 5,4 terminit ühe ajakirjanumbri kohta. Kui jagada lehekülgede arv terminite arvuga, saab tulemuseks, et ladina keel esines keskmiselt ainult igal 15. leheküljel. Eesti Juristis esines ladina keel 426 korral, keskmiselt 11,5 terminit igas numbris. Jagades ka selle ajakirja lehekülgede arvu terminite arvuga, näeme ladina keelt keskmiselt igal 6.–7. leheküljel, mida on võrreldes Nõukogude Õigusega poole rohkem.

Terminikasutuse dünaamika (joonis 2) osutab ladina terminite stabiilselt vähesele kasutusele ajakirjas Nõukogude Õigus. Kuna uurimus hõlmab viit ilmunisaastat, on joonisel toodud vastava aasta terminite koguarv. Uurimuses vaadeldud esimesel neljal aastal, 1985–1988, esines ladina termineid keskmiselt 17–18 korda aasta kohta. Märkimisväärselt sagenes terminikasutus 1989. aastal: ladina keelt esines aasta jooksul artiklites kokku 82 korda. Sellist suurt terminoloogilist muutust saab seletada mõistete süsteemi ja mõjukeelte vahetumisega: vene keele tähtsus artiklite allikatena taandus, peamiselt mõjukeelteks eesti õigustekstides kujunesid sel ajal saksa ja inglise keel.

Nimelt, kuni 1989. aastani ei viidatud Nõukogude Õiguse artiklites võõrkeelsetele allikatele. Põhilised viited pärinesid nõukogude autoritelt ja „kohustuslikelt“ klassikutelt – Leninilt, Marxilt ja Engelsilt. Alates 1989. aastast hakkas Eesti raamatukogudesse saabuma uuemat võõrkeelset teaduskirjandust, mitmed autorid pääsesid ka juba ise välismaale. Joonealused viited inglise-, prantsuse- ja saksa-keelsetele allikatele osutavad, et juristid olid väga agarad neid materjale uurima ja neile oma kirjatöodes tuginema. Muutuma hakkas ka artiklites käsitletud teemadering. 1989. aastal olid mitmed Nõukogude Õiguse artiklid pühendatud omariikluse võimalikkuse, riikliku suveräänsuse ja rahvusvahelise õiguse teemadele (need aastad olid ka uuesti rahvusliku identiteedi avastamise ja patriotismi puhangu periood). Selliste teemadega seondub ka tihedam ladina keele kasutamine, näiteks Eesti riiklik iseseisvus *de facto* ja *de iure*. Need suundumused jätkusid ka 1990. aastal ilmuma hakanud Eesti Juristis.

Ajakirjas Eesti Jurist oli ladina terminite kasutamine võrreldes Nõukogude Õigusega oluliselt sagedasem. Keskmiselt esines Eesti Juristis 85 ladina terminit aasta kohta. Suurim langus ladina terminite kasutusel oli aastal 1991, kui Eesti taastas iseseisvuse. Ajakiri keskendus sel aastal peamiselt praktilise info edastamisele: vahendati riiklikes struktuurides toimuvaid muudatusi, tutvustati uusi korraldusi ja seadusi. Kuna Eesti seadustes ladina termineid ei kasutata ning artiklite osa oli 1991. aastal väiksem, vähenes ka ladina terminite kasutus. Viimasel ilmumisaastal, 1994., esines ladina termineid märkimisväärsel hulgal – 129 korral. Mitte ühtegi otsust põhjust ei saa välja tuua, ladina keelt oli kasutatud lihtsalt väga paljudes artiklites ja see oli muutunud taas juriidilise keelekasutuse loomulikuks osaks. Pärast Eesti Juristi ilmumise lõppemist jätkus järgnevatel aastatel ladina terminite väga aktiivne kasutamine ajakirjas *Juridica* ning see tendents on aastate jooksul üha suurenenud. Eesti nüüdse põhilise õigusajakirja artiklites esineb ladina termineid keskmiselt igal teisel leheküljel, peegeldades nii autorite selget soovi võõrterminite kasutamiseks.⁸

⁸ Põhjalikumalt ajakirjas *Juridica* kasutatud ladina terminite kohta, vt Merike Ristikivi. *Lexica iuridica in Juridica: Latin Terms as a Reflection of Europeanisation of Estonian Legal Culture*. – *Juridica International*, 2007, nr 12, lk 173–179.

Võttes kokku joonisel 2 toodud andmed, võib tõdeda, et ehkki ametliku iseseisvuse sai Eesti riik 1991. aastal, oli valmisolek muutusteks ja püüdlemiseks tagasi Euroopasse alanud juba selgelt mõned aastad varem – 1989. ja 1990. aastal. Ühiskond oli orienteerumas lääne eeskujudel ning loodi kontakte muu maailmaga. Samal moel muutusid ka õiguslik keskkond ja keelekasutus. Eesti õigussüsteemi ümberkujundamine sundis Eesti juriste taas võtma kasutusele Euroopa õigus-teaduslikus traditsioonis juurdunud ladina termineid.

Terminoloogiline variatiivsus

Ladina terminite kvantitatiivse analüüsi kõrval uurisin materjali ka kvalitatiivselt, et selgitada välja terminoloogiline variatiivsus. Kvalitatiivne analüüs võimaldab võrrelda ja teha järeldusi juristide keelelise rikkuse kohta vaadeldaval perioodil: kui palju erinevaid ladina termineid tunti ja rakendati erialastes kirjutistes, milliseid termineid kasutati kõige enam ning millised on olnud põhilised terminoloogilised muutused.

Tabel 1. Ladina terminite koguarv ja erinevate terminite arv

Ajakiri	Terminite koguarv	Erinevate terminite arv
Nõukogude Õigus	158	65
Eesti Jurist	426	128

Tabel 1 toob ära uuritavates ajakirjades kasutatud ladina terminite üldarvu ning erinevate terminite hulga. Selgub, et Nõukogude Õiguses jäid autorid erinevate terminite kasutamisel võrreldes Eesti Juristiga väga tagasihoidlikuks. Ladina termineid on kasutatud nii arvuliselt vähem kui on ka piiratud suhteliselt väikse hulga erinevate terminite tarvitamisega: aastatel 1985–1988 võib terve aasta peale (st kokku 6 numbrilise ja umbes 450 lehekülje peale) leida artiklitest keskmiselt ainult 14 erinevat ladina terminit. Märgatav muutus toimus 1989. aastal, kui hüppeliselt suurenes ka terminite kasutamise üldarv: tolle aasta artiklites leidis juba 44 erinevat terminit. See

näitab, et õigusteksti keel oli muutunud oluliselt vaheldusrikkamaks ja omandanud läänelikuma väljenduslaadi.

Enamik terminitest on olnud artiklites kasutusel vaid üks kord. Ajakirjas Eesti Jurist on vähemalt kaks korda kasutatud umbes pooli termineid, Nõukogude Õiguses esines vähemalt kaks korda umbes kolmandik kõikidest terminitest. Termineid, mida tuli ette viis või enam korda, on veelgi vähem: mõlemas ajakirjas moodustas see kõigest 12–15% kõigist terminitest. Nendest tulemustest saab järeldada, et artiklites kasutatud sõnavara ei kordunud tihti ning enamjaolt olid autorid oma tekstides kasutanud väljendeid, mida nende kolleegide artiklites ei leidunud. Seda selgemalt tõusevad uurimismaterjalis esile terminid, mis kordusid tihedamalt artiklist artiklisse. Tabelis 2 on kokku võetud ajakirjades kõige sagedamini kasutatud ladina terminid. Kümne enim esinenud väljendi juurde on sulgudes märgitud ka esinemiskordade arv.

Tabel 2. Enim esinenud ladina terminid

	Nõukogude Õigus	Eesti Jurist
1.	<i>stud. iur. (studiosus iuris)</i> (17)	<i>cum laude</i> (35)
2.	<i>ca (circa)</i> (15)	<i>de facto</i> (23)
3.	<i>alma mater</i> (11)	<i>ca (circa)</i> (18)
4.	<i>cum laude</i> (11)	<i>versus</i> (16)
5.	<i>dr. iur. (doctor iuris)</i> (11)	<i>alma mater</i> (14)
6.	<i>Album Academicum</i> (7)	<i>de iure</i> (13)
7.	<i>de lege ferenda</i> (6)	<i>dr. iur. (doctor iuris)</i> (12)
8.	<i>Academia Gustaviana</i> (5)	<i>in vitro</i> (12)
9.	<i>de iure</i> (4)	<i>de lege ferenda</i> (11)
10.	<i>ius gentium</i> (4)	<i>Bibliographia Iuridica Estonica</i> (10)

Tabel 2 osutab, et uuritavates ajakirjades on enim kasutatud küllaltki erinevaid termineid. Tulemuste kõrvutamisel selgub, et tuntuim õigustermin, mis esineb mõlema ajakirja sagedustabeli tipus, on *de*

lege ferenda (tulevase seaduse kohaselt)⁹. Seda terminit on kasutatud arutlustes loodava seaduse üle, vastandades seda kehtivale seadusele (*lex lata*). Õigusajakirjade puhul, mis ongi foorumiks olemasolevate ja uute seaduste sisulisel arutamisel, on sellise termini tihe esinemine loogiline ja ootuspärane.

Ajakirjas Eesti Jurist on sageli kasutatud termineid *versus* ja *de facto*. Terminit *versus* (vastu, vastas) kasutati artiklites eelkõige kohtuasja poolte eristamiseks; *de facto* (faktiliselt, tegelikult) tähistab elus aset leidnud tegevust või sündmust. Nõukogude Õiguses ja Eesti Juristis on palju kasutatud ka termini *de facto* vastandterminit *de iure* (juriidiliselt, õiguslikult). Nende terminite tihedama kasutuse Nõukogude Õiguses ja Eesti Juristis põhjustas rahvusvahelise õiguse, eelkõige riikliku suveräänsuse problemaatika päevakorrale kerkimine ning sellest tulenenud elav mõttevahetus. Mõlemas ajakirjas esineb tihti ka ladina lühend *ca* (*circa*, umbes), mida rangelt võttes ei tulekski lugeda juriidiliseks terminiks. Sama käib ka Nõukogude Õiguse ja Eesti Juristi sagedusloendites esinevate väljendite *cum laude* (kiitusega), *dr. iur.* (*doctor iuris*, õigusteaduse doktor) ja *alma mater* (toitev ema, st ülikool) kohta, mis on tähenduse poolest seotud ülikooli temaatikaga.

Kui uuritavate ajakirjade terminite sageduskümned lühidalt kokku võtta, saab tõdeda, et Nõukogude Õiguse ja Eesti Juristi enim kasutatud terminite hulgas on erialaväljendeid üsna napilt. Eespool nimetatud *de lege ferenda* ja *de iure* kõrval on Nõukogude Õiguses kasutatud veel rahvaste õigust tähistavat terminit *ius gentium*. Eesti Juristis on kunstliku viljastamisega kaasnevate õigusküsimuste üle arutlemisel kasutatud rohkelt meditsiiniterminite *in vitro* (katseklaasis). Mõlemas ajakirjas esinevad sagedamini väljendid, mis on seotud õigusharidusega. Nõukogude Õiguses liigitub siia esikümnest koguni kuus väljendit. Ülikooliga seotud ladina väljendite rohkust Nõukogude Õiguses võib seletada 1989. aastal toimunud rahvusülikooli 70. aastapäeva tähistamisega.¹⁰ Ehkki Tartu Ülikool asutati

⁹ Ladina terminite tõlkimisel siin ja edaspidi on kasutatud „Ladina-eesti õigussõnastikku“ (vt viide 5).

¹⁰ Nõukogude Õiguse 5/1989 numbris ilmusid ülikooli tähtpäeva puhul mitmed ülikooli ja õigusteaduskonna ajalugu puudutavad artiklid: Peeter Järvelaid. *Academia Gustaviana*’st rahvusülikoolini, lk 317–322; Leo Leesment. Teadustöö Tartu

1632. aastal, tähistati eraldi ka Eesti esimese iseseisvuse ajal (1919) taasavatud eestikeelse ülikooli aastapäeva.

Spetsiifilised õigusterminid

Analüüsides uurimismaterjali terminite tähenduse ja funktsiooni järgi, tõuseb kõige rohkem esile erialane juriidiline leksika. Siia rühma kuuluvad terminid, mis normatiivsete argumentidena annavad täpselt ja täielikult edasi tähistatud mõistete sisu ehk spetsiifilise juriidilise informatsiooni.¹¹ Kõrvutades uuritavate ajakirjade terminiloendeid, võib märgata, et Nõukogude Õiguses kasutatud 65 väljendist kuulub siia rühma 26 terminit, Eesti Juristis vastavalt 66 terminit 128 väljendist. Seega on Nõukogude Õiguses kõigist ladina väljenditest 40% ja Eesti Juristis 51,5% ehk umbes pool olnud kasutusel kitsalt juriidilise tähenduse kandjana.

Enim esines spetsiifilisi õigustermineid tsiviilõigust käsitlevates artiklites, mille sõnavara on kujunenud Rooma õiguse baasil. Kitsalt juriidilisi termineid esines sageli ka karistusõiguse, õigusteooria ja õigusfilosoofia alastes artiklites. Nende valdkondade terminid ei pärine mitte niivõrd antiigist, kui võrd kesk- ja uusaegsetest allikatest. Enamasti tähistavad sellised väga spetsiifilised terminid pikki, sageli mitmest lausest koosnevaid doktriine. Tähelepanev on seejuures ka seos teksti suunitlusega: mida üldisema sisuga oli artikkel ning mida laiemat hulka juriste ja õigusteadlasi see praktikas puudutab, seda laiemalt tuntud termineid oli kasutatud. Näiteks ei saa ühegi kitsama valdkonnaga siduda mõlemas ajakirjas kasutatud termineid *de lege ferenda* (välja

Ülikooli õigusteaduskonnas 1919–1940, lk 322–324; Jaan Sootak. Kriminaalõiguse õpetamine Tartu Ülikoolis 1919–1940, lk 325–327; Peep Pruks. Kriminallõiguse õpetamine Tartu Ülikoolis 1927–1940, lk 327–329; Endel Laasik. Tsiviilõiguse õpetamine Tartu Ülikoolis 1920–1940, lk 334–336; Tõnu Pöder. Rahvusvahelise õiguse õpetamine Tartu Ülikoolis 1920–1940, lk 338–341; August Traat. Mälestuskilde õpinguist Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas aastail 1935–1938, lk 352–355; Hiljar Randalu. Marginaale õigusteaduskonnast 1934–1940, lk 355–357; Inge Orgo. Õigusteaduskond rahvusülikooli 70. juubeli künnisel, lk 358–360.

¹¹ Ernst A. Kramer. Lateinische Parömien zur Methode der Rechtsanwendung. – Steuerrecht. Ausgewählte Probleme am Ende des 20. Jahrhunderts. Festschrift zum 65. Geburtstag von Ernst Höhn. Bern 1995, lk 142.

antava seaduse järgi), *de lege lata* (kehtiva seaduse kohaselt), *contra legem* (seadusevastaselt), *praeter legem* (seaduse kõrval), *intra legem* (seaduse piires), *causa* (põhjus), *ex lege* (seaduse alusel), *sine lege* (seadusetult), *ipso iure* (õiguse enda põhjal), *conditio* (tingimus), *lex specialis* (eriseadus) jt. Sellised valdkondadeülesed terminid moodustavad juriidilise baassõnavara ning kuuluvad kõikide juristide leksikasse.

Ühtlasi selgus, et mida vähem oli mõnda terminit artiklites kasutatud, seda spetsiifilisem ja mõne konkreetse õigusvaldkonnaga seotum see on. Näiteks Nõukogude Õiguses on ühe korra kasutatud terminit *gestor*, mis seondub Rooma õiguses tuntud *negotiorum gestio* põhimõttega ning tähistab käsundita asjaajajat ehk isikut, kes volitusega ajab võõraste asju. Eesti Juristis kasutatud termin *nullum crimen nulla poena sine periculo sociali* (ei ole süütegu, ei ole karistust ilma ühiskonnaohtlikkuseta) on tuntud karistusõiguses – aga üksnes nn sotsiaalse kaitse karistusõiguses, mis seob teo karistatavuse selle ühiskonnaohtlikkusega. Selline karistusõigus kehtis ka nõukogude Eestis.

Uuritavaid ajakirju eraldi vaadeldes torkab silma suurem muutus Nõukogude Õiguse terminikasutuses 1989. aastal. Spetsiifilisi õigusväljendeid tuli seal ette aastatel 1985–1988 vaid üksikjuhtudel, 1989. aastal oli aga ladina termineid kasutatud üle poole rohkem kui varasemal neljal aastal kokku. Esimest korda ilmusid siis juristide kirjutistesse tuntud terminid *ius cogens* (sunnioigus, peremptorne norm) ja *ex tunc* (lähtuvalt varasemast, mis viitab mingi normi või lepingu tagasiulatuvale iseloomule). Samal aastal kasutati esmakordselt ka kuulsat Rooma juristi Celsuse tsitaati *Digestidest* (*Dig.* 1.1.1.pr.) *ius est ars boni et aequi* (õigus on headuse ja õigluse kunst)¹² ning Molotov-Ribbentropi paktidest rääkivas artiklis¹³ juriidilist põhimõtet *ex iniuria ius non oritur* (õigus ei teki ebaõiglusest).

Ehkki 1989. aastal julgeti arutleda juba mitmel varem keelatud teemal, kehtis ametlikult siiski veel nõukogude võim. Selles kontekstis äratav tähelepanu fraas *salus populi suprema lex* (rahva heaolu on

¹² Toimetuse juhtkiri. – Nõukogude Õigus, 1989, nr 6, lk 411.

¹³ Heiki Lindpere. Saksamaa ja NSV Liidu vahel 23. augustil ja 28. septembril 1939. a. sõlmitud paktide hinnang rahvusvahelise õiguse seisukohast. – Nõukogude Õigus, 1989, nr 4, lk 249.

ülím seadus)¹⁴, mis pärineb Cicero ühest tähtsamast õigusfilosoofilisest teosest *De legibus* (Seadustest)¹⁵ ning seab ideaaliks rahva ja tema heaolu. Selle ja teiste 1989. aastal kasutusele võetud uute ladina väljendite puhul võib näha autorite selget soovi ja valmisolekut terminoloogilisteks muutusteks, mida mõjutas kindlasti ka võõrkeelse kirjanduse üha kergem kättesaadavus.

Eesti taasiseseisvus Eesti Juristi ilmumise ajal, 1991. aastal. Sellele sündmusele eelnenud 1990. aastal arutleti palju riikliku iseseisvuse taastamise üle. Riigi taasloomisega muutus aktuaalseks ka kodakondsuse küsimus ning kohe samal aastal võeti Eesti Juristi artiklites kasutusele terminid *ius sanguinis* (vere õigus) ja *ius soli* (maa õigus). *Ius sanguinis*'e järgi peab laps saama kodakondsuse oma vanemate kodakondsuse ehk „vere“ alusel, *ius soli* järgi aga antakse lapsele selle riigi kodakondsus, mille territooriumil ta sünnib.

Võrreldes Nõukogude Õiguses ja Eesti Juristis kasutatud termineid omavahel, väärib tähelepanu väga tuntud karistusõiguse põhimõtte *nullum crimen nulla poena sine lege* (pole kuritööd, pole karistust ilma seaduseta) kasutuselevõtmine. Esimest korda kasutati seda fraasi 1991. aastal, kui ilmus artikkel¹⁶ Vene NFSV kriminaalkodeksi kurikuulsast riigivastaste kuritegude paragrahvist 58, mis sai Stalini ajal paljudele inimestele saatuslikuks. Nõukogude Õiguse 1985.–1989. aastate artiklitest seda terminit ei leia.¹⁷ Nüüdisaegses õiguskeeles on termin *nullum crimen nulla poena sine lege* laialt kasutusel.¹⁸

¹⁴ August Traat. Mälestuskilde õpinguist Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas aastail 1935–1938. – Nõukogude Õigus, 1989, nr 5, lk 354.

¹⁵ Täpne Cicero tsitaat kõlab isegi imperatiivsemalt, *De leg. 3.3.8: ollis salus populi suprema lex esto* (rahva heaolu olgu nende jaoks ülím seadus), vt Marcus Cicero Tullius. *De re publica. De legibus*. With an English translation by C. W. Keyes. The Loeb Classical Library, 213. Cambridge 1988.

¹⁶ Uno Lõhmus, Jaan Sootak. Õigusteadlased kommenteerivad VNFSV KRK § 58¹. – Eesti Jurist, 1991, nr 3, lk 210.

¹⁷ Terminit *nullum crimen...* ei esinenud ka nõukogudeaegses õppekirjanduses. Vt lähemalt Marju Luts-Sootak. Null on number – karistusõiguses. – *Tractatus terribiles: artiklikogumik professor Jaan Sootaki 60. juubeliks*. Tallinn 2009, lk 181.

¹⁸ Üksikasjalikult on selle termini kasutamist eesti õigustekstides uurinud M. Luts-Sootak eelviidatud artiklis „Null on number“, lk 177–200.

Akadeemilise sfääri ja ülikooliõpingutega seotud väljendid

Juriidiliste terminite kõrval on Nõukogude Õiguse ja Eesti Juristi artiklites kasutatud väljendeid, mis seonduvad Tartu Ülikooli ja õigusteaduskonna ajalooa või õigusteaduse õppimisega üldisemalt. Seejuures sisaldavad artiklid, mis kajastavad akadeemiliste ringkondade ettevõtmisi ajaloos või kaasajal, silmatorkavalt palju ladinakeelseid termineid ja fraase. Nõukogude Õiguses esines 23 sellist väljendit ja need moodustasid märkimisväärsed 35,4% ehk kolmandiku kõigist väljenditest. Eesti Juristis oli ülikooliga seonduvaid väljendeid 26 ehk 20% sõnavarast.

Mõlemas ajakirjas leidub Tartu Ülikooli ladinakeelne nimetus *Universitas Tartuensis*, samuti on kasutatud ülikoolist kirjutades metafoori *alma mater* (sõna-sõnalt tõlkides 'toitev ema'): *alma mater Tartuensis*. See väljend esineb ka koos Tartu linna ajaloolise nimega Dorpat: *alma mater Dorpatensis*. Ülikooli ajalugu käsitledes on kasutatud samuti nimetusi *Academia Gustaviana* (1632–1665), *Academia Gustaviana Carolina* ja *Academia Gustavo-Carolina* (1690–1710).

Õigusõpingute kohta on artiklites kasutatud väljendeid *studium* ja *studia iuridica*. Õpingute eduka läbimise puhul on lisatud tunnustuseks ladinakeelsed hinnangud *cum laude* (kiitusega), *magna cum laude* (suure kiitusega), *summa cum laude* (kõrgeima kiitusega). Juuratudengi kohta leidub väljend *studiosus iuris* või lühend *stud. iur.*, õppejõudude puhul on kasutatud eestikeelseid ametinimetusi. Ladinakeelseid nimetusi on kasutatud ka akadeemiliste kraadide puhul. Enamasti on teaduskraadid artiklites lühendatud kujul: õigusdoktori kraadi tähistavad *dr. iur. (doctor iuris)* ja LL.D. (*legum doctor*), magistriskraadi puhul on kasutatud *mag. iur. (magister iuris)* ja LL.M. (*magister legum*).

Ülikooliga seotud ladinakeelsete väljendite eriti tihe esinemine Nõukogude Õiguses ja Eesti Juristis võib olla seletatav ülikooli juubeliaastatega. Nagu eespool nimetatud, tähistati 1989. aastal Nõukogude Õiguse veergudel 70 aasta möödumist eestikeelse rahvusülikooli avamisest ning 1992. aastal Eesti Juristis *Academia Gustaviana*

360. aastapäeva. Võib oletada, et ülemineku perioodil, mida uurimuses vaadeldavad aastad ajakirjade Nõukogude Õigus ja Eesti Jurist puhul peegeldavad, oli huvi varasema õigusteadusliku tegevuse vastu üsna suur. Ühelt poolt on õigusteadus üks neist neljast erialast, mida on Tartus õpetatud ülikooli avamisest alates. Seega kajastus artiklites ajalooline Euroopa ülikoolide loomise ja tegevuse järjepidevus, mille juurde kuuluvad vastavad ladinakeelsed väljendid. Teiselt poolt olid juubeliaastad heaks võimaluseks käsitleda lähemalt enne Teist maailmasõda ülikoolis õpetanud õigusteadlaste tööd¹⁹ – teema, mis nõukogude ajal ei olnud põhjalikumalt kajastamist leidnud. Ladina termineid on sellistes artiklites kasutatud endiste kolleegide akadeemilise karjääri ja teadustöö kirjeldamisel. Huvi nende isikute vastu, kes panid sajandi alguses aluse eestikeelsele õigusteadusele, ning perioodide sarnasus – oma riigi õiguskorra ülesehitamine – aitavad mõista suuremat tähelepanu pööramist nendele teemadele. Alahinnata ei saa ka ideoloogilist tausta – üleminekuajal on ajalugu teatud mõttes pidepunkt ja identiteediloome allikas. Ilmselt teravdas seda veelgi nõukogulik ideoloogia, kus ametlik ajalookirjutus nägi ette nii moonutusi kui mahavaikimisi.

Üldtuntud ladina väljendid ja lühendid

Juriidilised tekstid kajastavad sageli õiguseluga seotud traditsioone ning ajalugu ja kultuuri. Selliste teemade käsitlemisel on autorid kasutanud ka ladinakeelseid sententse. Õiguslingvist Heikki E. S. Mattila on nimetanud selliste väljendite kasutamist õigustekstis juriidiliseks retoorikaks²⁰, ladina keel on sel juhul muu hulgas stiililelement ja viitab erialase kompetentsi kõrval ka üldisele haritusele.

¹⁹ Ajakirjas Nõukogude Õigus 5/1989 ilmusid järgmised artiklid varasemate õigusteadlaste kohta: Ilmar Rebane. Karl Saarmann – Tartu Ülikoolis esimesena kriminaalõigust eesti keeles õpetanud professor, lk 330–331; Heldur Saarsoo. Õigusteadlane Richard Räägo, lk 331–334; Tõnu Pöder. Tartu Ülikoolis esimene eesti rahvusest riigiõiguse professor Nikolai Maim, lk 341–342; Peeter Järvelaid, Tõnu Pöder, Jaan Sootak. Õigusajaloo professor ja Eesti Teaduste Akadeemia akadeemik Jüri Uluots, lk 343–345.

²⁰ Heikki E. S. Mattila. *Comparative Legal Linguistics*. Aldershot 2006, lk 136.

Nõukogude Õiguses ja Eesti Juristis on kasutatud üldlevinud ladina ütlusi ja lühendeid üsna suurel määral, mõlemas ajakirjas moodustavad sellised väljendid ligi veerandi kogu ladina keelest pärit ainesest. Nõukogude Õiguses oli 16 sellist väljendit ehk 24,6% kõigist väljenditest, Eesti Juristis oli üldtuntud väljendeid 34 ehk 26,5% kogu ladinakeelsest sõnavarast. Tulemused on üpris üllatavad, sest uurimismaterjaliks on ajakirjad, mille artiklite autorid olid juristid ning funktsioon oli õigusteadusliku ja praktilise õigusinfo vahendamine lugejatele, kes olid samuti juristid. Sellise erialase kommunikatsiooni puhul võiks seega olla eelduseks, et autorid ei pea arvestama mittejuristidest sihtrühmaga ning võivad toetuda aktiivsemalt erialasele terminoloogiale.

Praeguses uurimisseisus on raske öelda, miks on kasutatud nii rohkelt mitteerialast sõnavara. Otseselt ei ole teada, milline võis olla Nõukogude Õiguses toimetajate või tsensuuri roll. Ajakirja Eesti Jurist puhul ei oleks tohtinud see enam kindlasti probleeme valmistada. Tõenäoliselt peegeldab selline osakaalude jaotus terminikasutuses ladina keele ja Rooma õiguse õpetamise tagaplaanile jäämist nõukogude perioodil, mille tõttu autorid kas ei orienteerunud enam piisavalt hästi erialases ladinakeelses terminoloogias või ei tundnud võõrkeelendite kasutamiseks küllalt kindlust.

Rohkelt võib mõlemast ajakirjast leida teaduskirjanduses levinud ladinakeelseid lühendeid. Sellised väljendid on akadeemilise kirjutamise loomulik osa ning neid kasutatakse viitamisel allikmaterjalidele või autoritele, nagu *et al.* (*et alii*, ja teised; st ja teised autorid), *id.* (*idem*, seesama; st sama autor või teos), *ibid.* (*ibidem*, samas), *op. cit.* (*opus citatum*, *opere citato*, osundatud teos, osundatud teoses).

Samuti võib mõlemast ajakirjast leida väljendeid, mida kasutatakse ka teistes teadusvaldkondades või üldkeeles laiemalt, näiteks *expressis verbis* (rõhutatult, sõnaselgelt), *status quo* (olukord milles; st praegune olukord), *prima facie* (esmapilgul), *mutatis mutandis* (vajalike muudatustega). Neid väljendeid oli artiklites kasutatud üldises ja neutraalses tähenduses. Samas võivad need kitsalt juriidilises kontekstis omandada ka spetsiifilise tähenduse.

Pikemaid ladinakeelseid maksime tuleb Nõukogude Õiguses ja Eesti Juristis ette väga harva. Siiski võib leida Nõukogude Õigusest ühe heksameetrirea: *tempora mutantur et nos mutamur in illis* (ajad muutuvad ja meie muutume ühes nendega), mis pärineb Ovidiuse teosest „Metamorfoosid“.²¹ Samuti on kasutatud mõttetera Rooma luuletaja Horatiuse kuulsaimast poemist *Ars poetica* (Luulekunst). Väljend *in medias res* (asjade keskele) iseloomustab narratiivitehnikat, kus lugeja paigutatakse kohe sündmuste keskele ning tausta ja eelnenud sündmusi käsitletakse hiljem loo kestel.²² Eesti Juristis kasutatud väljend *sine ira et studio* (ilma viha ja erapooletuseta) pärineb Rooma ajaloolase Tacituse teosest „Annaalid“.²³ Ehkki nende väljendite puhul võib leida otseseid või kaugemaid seoseid antiikautorite töödega, on need siiski laiemalt üsna tuntud ning tulevad lisaks ilukirjandusele ette ka muude valdkondade teadusartiklites. Selliste väljendite kasutamine näitab kahtlemata autorite head kirjanduse ja kultuuri tundmist, kuid ei eelda tingimata väga põhjalikke teadmisi ladina keelest.

Kokkuvõte

Artikkel käsitles ladina terminite kasutust nõukogude õigusruumist euroopalikku õiguskeskonda üleminekul ajakirjade Nõukogude Õigus ja Eesti Jurist alusel. Uuritaval perioodil toimusid Eesti õiguskorras põhimõttelised muudatused, millega kaasnesid radikaalsed reformid seadusandluses ja õiguskorras.

Uurimistulemused osutasid, et ühiskondlik-poliitilised arengud avaldasid mõju ka terminoloogiale ja keelekasutuse põhimõtetele.

²¹ Ovidius *Met.* 15.165: *omnia mutantur* (kõik muutub), vt Publius Ovidius Naso. *Metamorphoses* II. With an English translation by F. J. Miller. Cambridge 1984.

²² Horatius ülistas selle väljendiga Homerost, kes alustas „Iliast“ Achilleuse ja Agamemnoni dramaatilise võitlusega Trooja sõjas, vt Quintus Horatius Flaccus. *Satires, Epistles and Ars Poetica*. With an English translation by H. R. Fairclough. The Loeb Classical Library, 194. Cambridge 1978. Eesti keeles vt Horatius. *Luulekunst*. – Rooma kirjanduse antoloogia. Tallinn 1971.

²³ Publius Tacitus Cornelius. *Annales*. With an English translation by J. Jackson. Cambridge 1979.

Nõukogude perioodile omased ideoloogilised ja keelelised mõjurid taandusid; nõukogude õigussüsteemi ja vene keele domineerimise asemele astus läänelik õigustraditsioon. Terminoloogiline muutus ja ladina terminite kasutamise suurenemine saabus koos õiguskultuuriliste ja -poliitiliste muutustega nõukogude perioodi lõpuaastatel. Nõukogude Õiguse viimased viis ilmutumisaastat peegeldavad sel perioodil toimunud sisulisi muutusi nõukogude süsteemis. Nõukogude ajaga kaasnenud nõukogulik õiguskeel hakkas uuritava perioodi lõpus uuesti orienteeruma euroopalikule õiguskultuurile. Seega tuli osalt meelde tuletada siinmail hästi ära unustatud vana, osalt ära õppida see, mis vahepeal sealtpoolt raudset eesriiet oli uut tulnud.

Ladina terminite analüüsimine kasutusfunktsiooni alusel tõi välja, et õigusajakirjade artiklites ei esine ainult spetsiifilist erialast tähenähtust kandvad terminid. Õigusteksti osaks on ka muu ladina keelest pärinev aines, nagu akadeemilise sfääriga seotud või laiema levikuga väljendid ja lühendid. Juristide poolt artiklites kasutatud leksika on tugevasti mõjutanud õigusteksti kvaliteeti, võimaldades samas iseloomustada ka selle aja õiguskeele üldist olukorda.

Nõukogude Õiguses ja Eesti Juristis olid autorid spetsiifiliste õigusterminite kasutamisel pigem tagasihoidlikud. Samas kasutati rohkesti väljaspool õiguskeelt käibivaid väljendeid ning ülikooliõpingute ja akadeemiliste ringkondadega seotud sõnavara. Ladina väljendite tundmine ja kasutamine kajastas nõukogude ajastul pigem juristide üldkultuurilist haritust. Erialast sisu kandvate terminite osakaal hakkas kasvama alles nõukogude aja paaril viimasel aastal, mil avanemisega läände hakkas teisenema artiklite temaatika ning võõrkeelne kirjandus muutus kättesaadavamaks.

Ettekanne 27.10.2010 ÕES-i 1339. koosolekul.

FROM EAST TO WEST: LATIN TERMS AS A REFLECTION OF THE CHANGE IN LEGAL CULTURE

Summary

The article focuses on the usage of Latin terms in legal texts in the Estonian language in the transition period before and after re-establishing Estonian independence on the basis of the journals *Nõukogude Õigus* (Soviet Law) and *Eesti Jurist* (Estonian Lawyer). The period under observation (1985–1994) is characterised by conceptual changes in the Estonian legal order, by radical reforms in legislation, and the legal system in general.

The results of the study reveal that socio-political developments have had an impact on terminology and the principles of language usage. In the Soviet era the cultural influences changed, and the western legal tradition was replaced by the Soviet legal system and the dominance of the Russian language. The usage of Latin terminology in *Nõukogude Õigus* and *Eesti Jurist* at the end of the Soviet era and in the transition period is significantly small. Besides infrequently used professional terms in juridical articles, a number of well-known Latin proverbs and expressions concerning academic affairs were employed.

The analysis of the research material revealed that the terminological change and an increase in the usage of Latin terms came together with the transformation of the legal culture and policy at the end of the Soviet era. It is important to note that the quantitative and qualitative changes in language usage did not occur in 1991 – the year when Estonia restored independence. The most significant changes in terminology had begun already in 1989 and 1990, when the readiness to try to become part of the European legal environment surfaced. The rearrangements in the Estonian legal system compelled Estonian lawyers to include in their usage of legal language those Latin terms that have become rooted in the legal tradition of Europe.